

Samaistumisen tunne ja *W.i.t.c.h.* -sarjakuvan henkilöhahmot

Sarjakuva-analyysin aihetta miettiessäni lähdin liikkeelle muistelemalla sarjakuvia, joilla on ollut jonkinlainen henkilökohtainen vaikutus minuun. Eräs sarjakuva tuntui olevan ylitse muiden, sillä *W.i.t.c.h.*-sarjakuva oli ehdoton suosikkini ollessani noin 9-12-vuotias. Muistelin sarjakuvaa muutaman ystävänä kanssa ja huomasin mielenkiintoisen ilmiön: monella kanssani samaan ikäluokkaan kuuluvalla naispuoleisella henkilöllä tuntui olevan samanlaisia muistoja sarjakuvasta. Lähes poikkeuksetta jokainen oli ala-asteella valinnut oman suosikkiahmonsa, ja koulussa monet tyttöporukat leikkivät olevansa *W.i.t.c.h.*-noitajengi. Muistan itsekin elävästi, kuinka lempihahmoni noitatyöistä oli Will. Leikkasin jopa hiukseni lyhyemmiksi ja värjäsin ne punaiseksi kuten Willillä, koska hän oli mielestäni niin kaunis. Will myös harrasti uintia (kuten minäkin), ja oli kiinnostunut sammakko-aiheisista asioista (joita löytyi myös itseltäni). Näitä seikkoja pohtiessani tulin siihen tulokseen, että analyysissäni haluaisin tarkemmin tarkastella sitä, mikä *W.i.t.c.h.*-sarjakuvassa oli niin ainutlaatuisia, että lukuisat tytöt kokivat vahvaa halua ja tunnetta samaistua hahmoihin.

W.i.t.c.h. on Disneyn Italian osaston julkaisema sarjakuva, jonka luoja on käsikirjoittaja Elisabetta Gnone ja pääpiirtäjänä Alessandro Barbucci (Read Comic Online 2016, Viitattu 26.11.2016). Sarjakuvan käsikirjoittajat ja piirtäjät kuitenkin vaihtelevat eri numeroissa. Ensimmäinen *W.i.t.c.h.*-sarjakuvalehti ilmestyi vuonna 2001 ja viimeinen osa julkaistiin vuonna 2012 (Suomessa ensimmäinen vuonna 2002 ja viimeinen 2011). Olen tarkastellut tässä analyysissä viittä suomenkielistä irtonumeroa, jotka ovat ilmestyneet vuosien 2009-2011 välillä.

W.i.t.c.h. kertoo viidestä tavallisesta teinityöstä, jotka saavat kuulla olevansa noitia. Jokaisella heistä on oma supervoimansa, ja heille on määrätty tärkeä tehtävä Kandrakarin sydämen, maailman kaikkeuden keskipisteen vartijoina. Yhdessä he taistelevat pahuuden voimia vastaan ja yrittävät pelastaa maailman, kun taas samaan aikaan normaalissa elämässään he kamppailevat voimiensa salassa pitämisen puolesta ja koittavat selvitä teini-ikä haasteista, koulunkäynnistä ja ihmissuhdekiemuroista. Sarjakuvat on jaettu kymmeneen saagaan, joissa pääjuonena on tyttöjen seikkailut taikamaailmassa ja sivujuonet keskittyvät heidän yksityiselämäänsä.

Sarjakuvaa voidaan pitää fantasiasarjakuvagenreen sijoittuvana, sillä se käsittelee magiaa, luonnon lakien rikkomista sekä kahden maailman, taikamaailman sekä todellisen maailman sekoittumista. Fantasiagenreen kuitenkin sekoittuu piirteitä supersankarisarjakuvista. Tätä havaintoa puoltavat esimerkiksi supersankareille tyypillinen kaksoiselämä, heille asetettu vaativa tehtävä sekä supervoimat. Nämä supervoimat on klassisesti jaettu peruselementtien mukaan, jotka ovat vesi, tuli,

maa ja ilma. Jokaisella tytöllä on omansa, ja lisäksi joukon johtajalla Willillä supervoimanaan on puhdas energia. Toisaalta sarjakuvien teemat pyörivät paljon myös ihmissuhteiden ja rakkauden ympärillä, joten kyseessä on ennemminkin fantasia-supersankarisarjakuva, joka on höystetty teinityttöille sopivalla romantiikalla ja ripauksella myös jännitystä.

Tyylien sekoittuminen

Sarjakuva on piirrostyyliltään hyvin mielenkiintoinen, sillä karikatyyrimäinen ja realistinen tyyli sekoittuvat siinä. Hahmoissa ja taustoissa on tietynlaista kolmiulotteisuutta, joka syntyy esimerkiksi varjostusten avulla. Toisaalta karikatyyrille tyypillisesti hahmot ovat liioiteltuja, esimerkiksi hahmojen piirteet ovat hyvin epärealistisia isoine silmineen. Sarjakuvalle tyypillinen merkkikieli on myös tehokkaasti käytössä, kuten esimerkiksi alla olevissa kuvissa (1. ja 2.) näkyy: niitä ovat vauhtiviivat, erimuotoiset puhekuplat ja osoittimet sekä onomatopoeettiset ilmaisut kuten ”Muisk! muisk!”, ”Wyäh! Wyäh!” sekä ”Tsiuuuh!”.

Kuva 1. ©Macchetto & Perissinotto 2010, #105, 45

Kuva 2. ©Radice & Campinoti 2011, #116, 45

Kuva 3. ©Macchetto & Perissinotto 2010, #105, 9

Disneylle tyypillinen piirrostyle ja etenkin värimaailma ovat myös hyvin havaittavissa: kirkkaat, herkulliset värit sekä tyttöjen ”disneymainen” söpöys ovat hyvin esillä esimerkiksi kuvassa 1. Värien käyttö ylipäätään vahvistaa päätelmiä sarjakuvan ihannekohdeyleisöstä, jotka ovat nuoret tytöt. Värit ovat pääasiassa hyvin pastellisävyisiä, tyttömäisiä ja raikkaita. Irtonumeroiden kannet ovat myös omiaan herättämään tyttöjen mielenkiinnon. Tyypillisesti niissä on yksi tai useampi päähenkilöistä. Henkilöt on piirretty erityisen tarkasti ja värien käyttö on hyvin runsasta ja hehkuva.

Eläimiä ei *W.i.t.c.h.*-sarjakuvissa esiinny kovin runsaasti, mutta 3. kuvan leijona muistuttaa erehdyttävästi Disneyn piirretyn *Leijonakuninkaan* (1994) leijonaa. Kuten totesin, sarjakuva on niin aiheensa kuin tyylinsäkin puolesta suunnattu nuoruuden kynnyksellä oleville tytöille, joihin ovat aikaisemmin uponneet Disneyn prinsessa- ja eläinsadut.

W.i.t.c.h.:lle tyypillisiä ovat myös mangamaiset ominaisuudet ja hahmojen piirteet, etenkin isot silmät ja pieni nenä. Myös kuvassa 2. on havaittavissa mangalle tyypillinen ominaisuus: osa hahmoista on piirretty tarkemmin kuin toiset. Kuvassa punatukkainen Will on piirretty hyvin karikatyyrimäisesti ja hänen kasvonpiirteensä ovat yksinkertaisemmat kuin muilla kuvan hahmoilla. Myös silmien alla oleva punastumista ja hämmennystä kuvaava sahalaita ja päästä lentävät, ahdistusta kuvaavat hikipisarot ovat mangan ominaisuuksia.

Arvelen, että ikäisistäni naisista useampi tunsi ala-asteikäisenä enemmän Disneylle kuin mangalle ominaisen tyylin. Disney edustaa tyyliltään länsimaisuutta, kun taas manga on lähtöisin Aasiasta. *W.i.t.c.h.* on ollut ehkäpä juuri siksi monelle tytölle helposti lähestyttävä sarjakuva, sillä siinä ovat yhdistyneet onnistuneella tavalla kaksi omanlaistaan piirrostyleä, joista toinen on ollut ennalta tuttu.

Hahmot ja samaistuminen

Mikä sitten *W.i.t.c.h.*-noitatyöissä on niin erityistä, että monet lukijat ovat kovasti halunneet olla heidän kanssaan samanlaisia? Samaistumisen tunteen syntymistä voidaan perustella sillä, että hahmot ovat pilapiirrosmaisia. Mitä vähemmän piirroshahmo muistuttaa jotain realistista henkilöä, sitä useammat lukijat voivat samaistua häneen. Kun taiteilija piirtää pilapiirrosmaisesti, korostaa hän hahmon tiettyjä piirteitä: esimerkiksi kasvojen muotoa, hiuksia, silmiä ja värejä sen sijaan, että

keskittyisi pienen pieniin yksityiskohtiin. Tallella ovat ainakin tunnistamisen kannalta tärkeimmät elementit, jotka ovat silmät ja suu. Tämä saa aikaan sen, että pilakuvaa katsoessaan lukija voi nähdä itsensä, kun taas realistista ja valokuvamaista piirrosta katsoessaan hän voi nähdä jonkun toisen. Tämä voi olla yksi syy siihen, miksi lapset ovat niin innoissaan piirretyistä hahmoista. Muita syitä voivat olla hahmojen yleismaailmallisuus, yksinkertaisuus sekä lapsenomaiset piirteet. Lapsilla ja varsinkin teini-iän kynnyksillä olevilla varhaisnuorilla oman identiteetin etsiminen voi olla vahvaa, jolloin pilapiirros toimii eräänlaisena tyhjiönä, johon identiteetti ja tietoisuus siirretään: tämän tyhjiön avulla lukija voi ikään kuin matkustaa toiseen maailmaan. (McCloud 1993, 30-36.)

Kuva 4. © Macchetto & Leoni 2009, #85, 51

Myös *W.i.t.c.h.*-tytöt toimivat tällaisina tyhjinä kuorina, joihin lukija samaistuu. Heitä ei ole piirretty pelkästään yksinkertaisina hahmoina jotka voi juuri tunnistaa, vaan jokaiselle on luotu oma identiteetti. Kun ensin lähdetään tarkastelemaan Willin, Irman, Taraneen, Cornelian ja Hay Linin ulkoisia piirteitä, voidaan havaita heissä olevan lukuisia eroavaisuuksia. Voisi kuvitella, että sarjakuvan tekijöiden yhtenä tavoitteena on saada mahdollisimman monta innostunutta lukijaa. Lukuintoa ja fanitusta kasvattaakin jo mainittu kyky samaistua hahmoihin. (McCloud 1993, 44.) Koska kaikki sarjakuvan kohderyhmän edustajat eli nuoret tytöt ovat keskenään erilaisia, ovat myös noitajengin tytöt yritetty saada näyttämään selvästi omanlaisiltaan. Tällä tavoin maksimoidaan samaistumisen tunteen syntyminen: jokainen tyttö voi löytää oman suosikkinsa *W.i.t.c.h.*-tyttöistä, joihin peilaa omaa identiteettiään.

Tytöt ovat tarinan alkaessa 13-14-vuotiaita ja heistä tulee parhaat ystävykset. Will Vandom (4. kuvassa keskellä) on joukon johtaja, ja hänen taikaelementtinsä on energia. Willin tunnistaa punaisesta polkkatukasta, ruskeista silmistä sekä usein vihreästä tai pinkistä väristä

vaatteissaan. Sammakko-fanitus on myös havaittavissa niin hänen vaatetuksessaan, kuin huoneensa sisustuksessaankin. Irma Lairin (kuvassa toinen vasemmalta) elementti on vesi. Joukon ilopilleri on ruskeatukkainen ja sinisilmäinen. Irma käyttää usein haalareita ja hänen hiuksensa ovat saparoilla, joten hänen ulkomuotonsa viestii reippautta. Taranee Cookin (kuvassa oikealla) elementti on tuli. Hän on tummaihoisen, lyhythiuksinen ja hänellä on silmälasit. Useasti hänen vaatteensa myös henkivät värimaailmaltaan etnisyyttä ja maanläheisyyttä. Ulkonäöltään lähes Taraneen vastakohta on Cornelia Hale (kuvassa vasemmalla), jonka elementti on maa. Corneliolla on siniset silmät ja kullanvaaleat pitkät hiukset. Hänen pukeutumistyylinsä on hyvin hienostunut ja tyttömäinen. Hän on hyvin varakkaasta perheestä, joka näkyy myös hänen pukeutumisessaan. Viimeinen noitatyttö Hay Lin (kuvassa toinen oikealta) omaa kiinalaiset juuret. Usein hän on pukeutunut erikoisiin vaateyhdistelmiin, ja hänen taikaelementtinsä on ilma.

Edellä kuvatut hahmot edustavat osittain tyypillisiä stereotyyppioita: on ujoa kaunotarta, rempseää poikatyttöä, hienostunutta blondia, tulieluista tummaihoista ja fiksumia aasialaista. On mielenkiintoista, miten pelkillä hahmojen ns. mitättömillä ominaisuuksilla voi olla merkitystä siihen, keneen heistä juuri lukija haluaa samaistua — toisin sanoen mitkään ominaisuudet eivät ole täysin mitättömiä. Samanlainen pitkäraajainen vartalomalli on kaikille hahmoille ominainen, mutta muutamalla hienoisella muutoksella voidaan saada paljon aikaa: esimerkiksi Irma on joissakin sarjakuvissa kuvattu hieman pyöreämpänä kuin muut hahmot. Taranee sen sijaan on melko lihaksikkaan näköinen toisinaan. Will, Cornelia ja Hay Lin ovat kuitenkin läpi tarinan samanlaisia, hoikkia ja siroja. Pohdin, kuinka tietoisesti sarjakuvan tekijät ovat luoneet pieniä vivahteita esimerkiksi tyttöjen erilaisiin vartalonmalleihin. Esimerkiksi Irman pyöreys tukee hänestä saatavaa rempseää ja huumorintajuista kuvaa ja Taraneen lihaksikkuus taas korostaa hänen kenties afrikkalaista perimää.

Etnisyys on muutenkin kiinnostava näkökulma hahmoja tarkastellessa. Ehkäpä juuri samaistumisen tunteen maksimoimiseksi sarjakuvan luojat ovat tehneet Taraneesta ja Hay Linistä päähenkilöitä muiden lisäksi. En välttämättä haluaisi puhua ”etnisyyškiintiöstä”, mutta asia tulee mieleeni. Tarkoituksena on varmastikin ollut luoda eri kansallisuuksia edustaville lukijoille hahmot, joihin samaistua. Pohdin myös, kuinka stereotyyppinen tummaihoisen teinitytön hahmo eroaa tämän sarjakuvan tummaihoisesta teinitytöstä, sillä Taraneen perheen korostetaan olevan parempaa keskiluokkaa: hänen isänsä on psykologi ja äitinsä tuomari. Lisäksi Taranee on hyvin tunnollinen ja harrastaa valokuvausta. Taranee on siis koulutetusta perheestä ja ilmeisesti tähtää itsekkin korkealle elämässään. (Heatherfield 2012, Viitattu 26.11.2016.) Näin aikuisiällä omat mielikuvani kyseisestä populäärikulttuurin luomasta stereotyyppisestä hahmosta eivät vastaa Taraneen kaltaista hahmoa, mikä on mielestäni kiinnostavaa havainto. Voi olla, että sarjakuvan luojat ovat halunneet rikkoa

tämän vallitsevan negatiivissävytteisen stereotypian juuri luomalla Taraneen hahmolle tietyt taustatiedot.

Kuuluessani *W.i.t.c.h.*:in kohderyhmään en tietenkään osannut katsoa asiaa syvällisemmin, kun valitsin lempihahmoni tytöistä. Halu samaistua saattoi esimerkiksi johtua hyvin pinnallisista piirteistä, kuten hiusten väristä. Muistan myös, miten joihinkin hahmoihin oli erityisen vaikeaa tykätystä. Tietysti tähän on vaikuttanut esimerkiksi hahmon etnisyys, joka on poikennut omastani, mutta muutkin piirteet ovat voineet vaikeuttaa samaistumisen tunteen syntymistä. Esimerkiksi Cornelian hahmo edustaa ”hienompaa väkeä”: hänen isänsä on pankinjohtaja ja heidän kotikaupunkinsa rikkaimpia ihmisiä. Cornelian hillitty ja tyttömainen pukeutumistyyli henkii myös kiltin tytön imagoa — eivätkä pitkät vaaleat hiukset ja siniset silmät ainakaan vähennä sitä. Suoraan sanottuna pidin nuorempana Corneliata hemmoteltuna prinsessana, jollainen en ainakaan halunnut olla. Kuva 5. vahvistaa hyvin käsitystä: Cornelia on pankinjohtaja-isänsä kyydissä ja he leikkivät kuninkaallisia. Takapenkki on myös täynnä ruusuja, jotka Cornelian isä on antanut tyttärelleen. Kuva on hieman liioiteltu, sillä hahmot eivät yleensä keskustele tähän tyyliin. Kuitenkin kun ajatellaan sarjakuvan kohderyhmälukijoita, ei kyseiseen ruutuun ehkä perehdytä tarkemmin, vaan se vain vahvistaa hemmoteltua, jollain tapaa ärsyttävää kuvaa Corneliasta. (Heatherfield 2012, Viitattu 26.11.2016.)

Sen sijaan halusin olla Will (kuva 6.) — ehkä juuri siksi, että hän oli noitajengin johtohahmo. Willin hahmo piti langat käsissään ja sai eniten vastuuta Kandrakarın sydämen vartijoista. Lukijan näkökulmasta hahmosta teki mielenkiintoisen se, että normaalielämässään hän ei oikeastaan ollut kovin voimakas persoona, vaan hyvin herkkä ja miellyttävä. Kuten McCloud toteaa (1993: 38), asetamme identiteettimme ja tietoisuutemme elottomiin objekteihin, jotka ovat usein

Kuva 5. © Radice & Vetro 2011, #109, 51 Kuva 6. © Macchetto & Zanon 2009, #87, 34

ulkonäköön liittyviä, kuten hiusten väri tai vaatteet. Ne voivat synnyttää paljon muutoksia tavassa, jolla toiset näkevät ja me näemme itsemme. Tunnistan Willin hiusten värin olleen tällainen identiteetin rakennuspalanen: se oli jotain jonka minä pystyin myös saamaan. Hiusten punainen väri ei sinällään merkinnyt mitään, mutta itselläni se varmaankin vahvasti samaistumisen tunnetta ja ehkä myös jonkinlaista pystyvyyttä. Jos minussa oli edes jotain samaa kuin Willissä, toi se jonkinlaista samanlaista positiivisuutta, joka sai alunperin minut ihailemaan hahmoa.

Hahmojen muutos taviksesta noidaksi — vai tytöstä naiseksi?

Kuva 7. & 8. © Macchetto & Leoni 2009, #85, 25, 22

Kuva 9. & 10. © Macchetto & Leoni 2009, #85, 27, 26

Toinen kiinnostava ilmiö *W.i.t.c.h.*-sarjakuvassa on tyttöjen ulkoinen muutos, kun heistä tulee noitia. Normaaleissa olosuhteissa tytöt kuvataan sellaisina, kuin populäärikulttuurin 13-14-vuotiaat tytöt

yleensä ovat tai joidenkin oletusten mukaan kuuluisivat olla: heillä on värikkäät vaatteet ja persoonallinen tyyli. Toisaalta heistä huokuu hieman epävarmuutta ja mukavuudenhaluisuutta. Ero on kuitenkin merkittävä, kun noitajengi pääsee elementtiinsä, niin pukeutumisen kuin ylipäättään vartalon mallin suhteen. Kuvissa 7.,8.,9. ja 10. Will ja Irma ovat noitina. Vaatteet ovat vaihtuneet turkoosi-violettiin pukuun, meikkiä on enemmän ja hiukset ovat myös saaneet kuohkeutta ja pituutta.

Merkittävin muutos on kuitenkin tyttöjen vartalossa ja siinä, miten heidät kuvataan: rintavarustus näyttää huomattavasti isommalta kuin aikaisemmin, lantio hyvin kapea ja takamus sekä reidet ovat hyvin muodokkaat. *W.i.t.c.h.*-tyttöjen vartalot ovat hyvin naiselliset ja tuovat mieleen naissupersankareiden prototyypin, DC Comics'in Wonder Womanin (1941). Tyttöjen vartalo on voimakkaan naisellisen näköinen, kuten naissupersankareilla tyypillisesti onkin. Myös asennot poikkeavat aika paljon siitä, miten tytöt yleensä sarjakuvassa kuvataan: esimerkkikuvissa Willin ja Irman selät ovat notkolla. Hahmot on piirretty siten, että lukija katsoisi niitä alaviistosta ja ikään kuin ylöspäin itsestä. Tämä kuvakulma luo entisestään vaikutelmaa mahtavuudesta ja supervoimista, mutta se korostaa myös noitatyttöjen naisellisia piirteitä.

Näin vanhempana kuvat herättävät kysymyksiä ja näyttävät hieman arveluttavilta. Nuorempana lukiessani sarjakuvaa en muistaakseni kiinnittänyt juuri huomiota noitien asentoihin, mutta nyt tarkasteltuina niitä ei voi olla huomaamatta. Mitä tällä viestitään kohderyhmälukijoille? Luulen, että supersankarinaiset on tyypillisesti kuvattu vahvoina, naisellisina ja sellaisina, millaisina miehet heidät haluaisivat nähdä. Se, miksi nuorten tyttöjen sarjakuvissa päähenkilöt näyttävät tällaisilta, on kiinnostavaa. En nimittäin itse kokenut samaistuvani tyttöihin silloin, kun he olivat noitina, vaan heidän tavallinen elämänsä ja oma persoonansa sai pienen tytön innostumaan. Sarjakuvan luojilla on voinut olla tavoitteenaan saada kohdelukijoiltaan ihailua piirtämällä noitatytöt tähän tyyliin. Samalla kun tytöistä tulee noitina, hyppäävät he aikuisten maailmaan, vakavampaan maailmaan, jossa hyvä ja paha taistelevat. Ehkä tähtäimessä on ollut tehdä hahmoista enemmän supersankarimaisia ja vakavasti otettavampia, kun he muistuttavat noitina ulkoisestikin vanhempia naisia. Nuoret tytöt tyypillisesti katsovat ihailen hieman vanhempia, joten tällä tavoin tekijät ovat saattaneet tavoitella lukijoissa sellaisten ajatusten heräämistä, että hekin haluavat olla voimakkaita, upeita naisia. Mielestäni populäärikulttuurissa tulisi kuitenkin osoittaa, ettei tytön tai naisen tarvitse olla seksikäs ollakseen ”supernainen”.

Lopuksi

Oli antoisaa tutkia yhtä lapsuuden lempisarjakuvaa, sillä tarina ja hahmot olivat ennestään tuttuja ja olin muodostanut niistä jo jonkinlaisen kuvan mielessäni. *W.i.t.c.h.*-sarjakuva avautui uudella tapaa, kun tarkastelin sitä hieman kriittisellä otteella. Esimerkiksi juuri pienet muutokset hahmoissa voivat vaikuttaa paljonkin siihen, keneen lukija haluaa samaistua. Tekijöiden motiivien pohtiminen vähäpätöisiltä tuntuvien ratkaisujen taustalla aukaisee paljon uusia näkökulmia sarjakuvaa, sillä loppujen lopuksi mikään ei ole itsestään selvää.

Ihailu on ollut vahvaa *W.i.t.c.h.*:in kohdalla ehkäpä juuri siksi, että Suomessa varhaisteini-ikäisille tytöille ei ole juuri tarjottu omaa supersankarisarjakuvaa, kun taas saman ikäisille pojille niitä on valtavasti. *W.i.t.c.h.*-tyttöjen erilaisuus on myös mahdollistanut mahdollisimman erilaisten lukijoiden samaistumisen tunteen syntymisen: jokainen voi löytää oman suosikkityttönsä, johon peilaa omaa elämäänsä, identiteettiään ja ihanteitaan.

Lähteet:

Macchetto, Augusto & Leoni, Lucio 2009: ”Minä olen te”, *W.I.T.C.H.* #85. Sanoma Magazines Finland Oy, Vilppula.

Macchetto, Augusto & Perissinotto, Giada 2010: ”Eläinrata”, *W.I.T.C.H.* #105. Sanoma Magazines Finland Oy, Vilppula.

Macchetto, Augusto & Zanon, Alberto 2009: ”Kylmää taikaa”, *W.I.T.C.H.* #87. Sanoma Magazines Oy, Vilppula.

McCloud, Scott 1993: *Sarjakuva – näkymätön taide*. Harpercollins Publishers, Painatuskeskus Oy.

Radice, Teresa & Campinoti, Paolo 2011: ”Sopiva etäisyys”, *W.I.T.C.H.* #116. Sanoma Magazines Finland Oy, Vilppula.

Radice, Teresa & Vetro, Daniela 2011: ”Isät ja tyttäret”, *W.I.T.C.H.* #109. Sanoma Magazines Finland Oy, Vilppula.

Read Comic Online 2016: W.I.T.C.H. information. Viitattu 26.11.2016
<http://readcomiconline.to/Comic/W-i-t-c-h>

Riikin 2012: Suomalainen W.I.T.C.H.-fanisivu. *Heatherfield*. Viitattu 26.11.2016
<http://rauduskoivu.net/witch/index.php>